

Lengyelország és a trianoni békeszerződés

Jelen tanulmány célja, hogy Lengyelország viszonyát tisztázza az 1920. június 4-én aláírt trianoni békeszerződéshez. Egyfelől bemutatja, hogy az eddigi lengyel és magyar szakirodalom milyen megállapításokat tett a kérdésben, másfelől pedig az elérhető források alapján nemzetközi kontextusba helyezi a lengyel kormány által megvalósított politikát a békeszerződésekkel kapcsolatban.

A lengyel álláspont a lengyel és a magyar historiográfiában

Először is le kell szögezni, hogy a magyar–lengyel kapcsolattörténeti munkákban az a kérdés, hogy Lengyelország miképpen viszonyult a trianoni békeszerződéshez egyáltalán nem foglal el központi helyet. Példaként említhető Kovács Endre 1971-ben monográfiája, amely magyar nyelven máig a legrészletesebben foglalja össze a két háború közötti magyar–lengyel politikai és diplomáciai kapcsolattörténetet, egyetlen mondatot sem szentelt a kérdésnek. Egyetlen mondat erejéig foglalkozott a kérdéssel Gerencsér Tibor, Marcin Grad és Mitrovits Miklós 2017-ben lengyelül, majd 2019-ben magyarul publikált diplomáciatörténeti monográfiája („Lengyelország nem ratifikálta a trianoni békeszerződést), de Gerencsér Tibor 2020-ban megjelent új megközelítésben írt rövid, a korszak kapcsolattörténetét áttekintő könyvében már nem tartotta fontosnak megemlíteni.¹

Van olyan munka is, amely ugyan tárgyalja a kérdést, de tévesen. Ilyen Jan Dąbrowski *Węgry* [Magyarország] című könyvecskéje 1924-ből, amelyben a szerző azt állítja, hogy „Lengyelország a trianoni békeszerződést nem írta alá, és természetesen nem ratifikálta, hanem azonnal rendes diplomáciai kapcsolatba kezdett Magyarországgal”.² Szerencsére a későbbi

¹ Kovács Endre: *Magyar–lengyel kapcsolatok a két világháború között*. Budapest, 1971.; Tibor Gerencsér – Marcin Grad – Mitrovits, Miklós: *Flaga węgierska nad Wisłą: Z dziejów placówki dyplomatycznej Węgier w Warszawie*. Warszawa, 2017, 8.; Gerencsér Tibor – Marcin Grad – Mitrovits Miklós: *Magyar zászló a Visztula felett. Magyar–lengyel kapcsolatok a magyar diplomácia szemével*. Budapest, 2019. 14.; Gerencsér Tibor: *Ellentétek vonzásában. Lengyel–magyar diplomáciai kapcsolatok a XX. század első felében*. Budapest, 2020.

² Jan Dąbrowski: *Węgry*, Kraków 1924. 160–161.

munkákban nem fordul elő többet az az alapvető tévedés, miszerint Lengyelország nem írta alá a trianoni békeszerződést.³

Azt az állítást azonban lényegében minden témával foglalkozó lengyel írásban megtaláljuk, hogy a lengyel Szejm nem ratifikálta később a Magyarországgal kötött békeszerződést.⁴ A magyar nyelvű publikációk is hasonlóak e téren. Hamza Gábor nemzetközi jogász a következőket írja: „Feltétlenül hangsúlyozandó, hogy Lengyelország (pontosabban annak képviselői) a trianoni békeszerződést 1920. június 4-án a versailles-i Nagy Trianon-palotában (Grand Palais de Trianon) ugyan aláírta, de annak ratifikálására a lengyel törvényhozó szerv, a Szejm (Sejm) részéről nem került sor.”⁵

Ennél bővebb információt tartalmaz Andrzej Hildebrandt *Történelmi kalauza*, amelyből azt is megtudhatjuk, hogy „Lengyelország nevében a szerződést Eustachy Sapiecha herceg, a Lengyel Köztársaság londoni különleges küldöttje és meghatalmazott minisztere, valamint Erazm Piltz, a Lengyel Köztársaság prágai különleges küldöttje és meghatalmazott minisztere írta alá.”⁶

Találhatunk olyan feldolgozásokat is, amelyek az egyszerű tényközlésen túl arra a kérdésre is megpróbálnak válaszolni, hogy Lengyelország miért nem ratifikálta a trianoni békeszerződést. Tomcsányi János a harmincas évek elején történelmi okokkal és a magyar–lengyel barátsággal magyarázta a ratifikáció hiányát: „Lengyelországnak ez az álláspontja nemcsak a régi barátság hagyományaiból folyik, nemcsak abból, hogy Hedvig magyar királyleány Jagellóval kötött házasságot megvetve Lengyelország nagyságának alapjait, hogy Báthory István az országnak legnagyobb királya volt, hogy Bem apó vitézül harcolt Erdélyért, hanem abból is, hogy minden gondolkozó lengyel a két ország együttműködését ma is saját nemzetének és államának valónak tartja, vagyis, hogy a két ország barátságának ma is megvannak a tárgyi alapjai.”⁷

Újabban Tefner Zoltán próbált választ adni a kérdésre két tanulmányában is: „Az új Lengyelország a Trianoni Békeszerződést nem ratifikálta. Két állam törvényhozása részéről nem történt meg ez az aktus: az Egyesült Államok, és Lengyelország részéről. Mindketten aláírták a Trianon-palotában, de a ratifikáció, és ennek következményeként a becikkelyezés

³ Érthetetlen Dąbrowski tévedése, mivel ő aktívan részt vett a lengyel diplomáciában, az első világháború alatt a krakkói Nemzeti Főbizottság budapesti képviselője volt, majd a háború után nagyvolumenű munkát írt a háborúról. Magyarul kiválóan tudott, jól informált történészprofesszor és diplomata volt.

⁴ Lásd pl. Maciej Koźmiński: *Polska i Węgry przed drugą wojną światową (październik 1938–wrzesień 1939). Z dziejów dyplomacji i irredenty*. Wrocław–Warszawa–Kraków 1970.

⁵ Hamza Gábor: A trianoni békeszerződés és Lengyelország. *Polgári Szemle*, 11. évf. (2015. december) 4–6. sz. 525.

⁶ Andrzej Hildebrandt: *Węgry: Przewodnik historyczny. Polskie ślady*. Warszawa, 2016. 175–193.

⁷ Tomcsányi János: *Lengyelország. Vázlatok és tanulmányok*. Budapest, 1932. 265.

nem történt meg. A lengyel aláíró delegáció tagjai Erazm Piltz és Eustachy Sapieha herceg, mindketten nemzeti demokrata politikusok, Piltz a párizsi Lengyel Nemzeti Bizottság egyik vezetője. Osztrák–Magyar Monarchia ellenesek, antantpártiak, különösebb kapcsolat nem fűzte őket Magyarországhoz és a magyar nemzethez.”⁸ Tefner tehát a ratifikáció elmaradását nem kommentálta – magától értetődőnek tartotta (?) –, hanem inkább a két aláíró lengyel diplomata politikai hovatartozásával próbálta megmagyarázni, miért is írták egyáltalán alá a szerződést.

Később egy másik tanulmányában a ratifikáció elmaradásának okára is kereste a választ, de bizonyítékok hiányában inkább csak sejtetni engedte álláspontját a kérdésben: „amikor a lengyelek az antanttól kell, hogy kérjenek támogatást a vörös veszedelem ellen egy legyőzött hadsereg felszereléséhez, akkor mennyi realitása van annak, hogy a lengyel Szejm a trianoni békeszerződés ratifikációjának ügyével foglalkozzon. 1920 nyarán az ügy említésre sem került, később pedig jó ideig elveszítette aktualitását.”⁹ Tehát Tefner arra a következtetésre jutott, hogy az 1919-1921 között folyó lengyel–bolsevik háború körülményei között a lengyel Szejm számára ez nem volt fontos vagy aktuális ügy.

Marcin Grad ennél is továbbment és a ratifikálás elmaradását egyfelől tiltkozásként állította be, másfelől a háború alatt a lengyelek számára nyújtott magyar hadianyag támogatásban látta az okát: „Érdemes megjegyezni, hogy Lengyelország soha nem ratifikálta a trianoni békeszerződést (az első világháború győztes országai közül egyedülként [ez tévedés, mivel az USA sem ratifikálta, de Gerencsér Tibornál is előfordul – MM.], ezzel mintegy tiltakozva Magyarország igazságtalan felosztása ellen. Ez egyúttal a budapesti hatóságoknak és a magyar nemzetnek a lengyel–szovjet háború alatt tanúsított segítségért való köszönetnyilvánítás egy formája is volt.”¹⁰

Tefnerhez és Gradhoz hasonló érveket fejteget Adam Lubocki a magyarul és lengyelül is megjelent tanulmányában: „úgy látszik, hogy a békeszerződésnek már egészen a kezdetektől fogva egyáltalán nem volt valódi jelentősége a lengyelek számára; amikor pedig aláírták, komolyabb kihívásokkal álltak szemben. [...] E kihívás pedig az 1919 februárja óta tartó nagy lengyel–bolsevik háború volt, amelynek során 1920 májusában Lengyelország hátrányára alakultak az erőviszonyok.” Majd így folytatja: „Magyarország volt az egyedüli állam, amely akkoriban segítséget nyújtott a lengyeleknek. A hagyományos és rendkívül mélyen gyökerező lengyel–magyar barátságon kívül nemzetközi jellegű tényezők is közrejátszottak ebben:

⁸ Tefner Zoltán: Az új Lengyelország és Trianon. *Valóság*, 63. évf. (2020. június) 6. sz. 29.

⁹ Tefner Zoltán: Miért nem ratifikálta Lengyelország a trianoni békeszerződést? In: A trianoni békediktátum ratifikációja külföldön. Szerk. Illik Péter – Vizi László Tamás. Budapest, 2021. 152.

¹⁰ Marcin Grad: Relacja polsko–węgierskie w XX-leciu międzywojennym. In: *Dwa wiekiuste dęby. Dzieje przyjaźni polsko–węgierskiej*. Kraków, 2018, 80.

mégpedig Horthy Miklós kormányának saját érdekei. A magyarok arra számítottak ugyanis, hogy a Lengyelországnak nyújtott segítség fejében sikerülni fog – még ha kis mértékben is – enyhíteniük a békediktátum következményein.”¹¹

Lubocki végül azzal zárja cikkét, hogy „a lengyel levéltárakban valószínűleg fellelhetők olyan okiratok, amelyeket a lengyel parlament készített, és amelyekben egyértelmű utalás történik arra nézve, hogy a Szejm (a kétkamarás lengyel parlament alsóháza) elutasította a trianoni békeszerződés jóváhagyását. Mégis érdemes lenne egy részletekbe menő kutatást végezni a varsói Újkori Iratok Levéltárában (Archiwum Akt Nowych w Warszawie), ugyanis ez a központi lengyel levéltár, ahol a lengyel vezetőktől származó, 1918 után keletkezett anyagokat és iratokat őrzik. Varga L. Endre professzor úr egy magánbeszélgetés során megerősítette, hogy ilyen anyagok valóban léteznek. Mivel azonban a történész úr sajnos nem tudott pontosabb, kézzelfogható forrásokról szóló adatokkal szolgálni, ezek feltárásához majd további kutatásokra lesz szükség.”¹²

A lengyel történész feltételezéseit azonban cáfolni kell. A lengyel Szejm levéltára a második világháború alatt szinte teljesen megsemmisült, így sem a bizottsági anyagok, sem más jellegű iratok nem maradtak fenn. Az Újkori Iratok Levéltárában végzett kutatásaim során pedig megállapítottam, hogy ott sem maradtak fenn a kérdésre vonatkozó releváns anyagok. Az egyetlen segítséget a Szejm Könyvtárának megmentett állománya jelenti ma a történész számára. Itt ugyanis hozzáférhetők a Szejm plenáris üléseinek jegyzőkönyvei, illetve az első világháború utáni békeszerződések szövegei és azok korabeli magyarzatai. A következőkben ezek felhasználásával igyekszünk válaszokat keresni a kérdésre.¹³

Lengyelország és az első világháborút lezáró békeszerződések

¹¹ Adam Lubocki: Lengyelország és a trianoni békediktátum. *Történeti tanulmányok*, (2018) 26. sz. 173–174.; lengyelül: Adam Lubocki – Fodor Áron Szabolcs: Polska a traktat trianoni – zarys problematyki. In: *Vade Nobiscum, tom XXIII/2021. Studia nad XIX i XX wiekiem*. Red.: K. Gryglewski, J. Kuliś, J. Pisarski, C. Wiśniewski. Łódź, 2021. <https://doi.org/10.18778/8220-645-6.05>

¹² Uo. 175–176.

¹³ A Szejm üléseinek jegyzőkönyvei digitálisan elérhetők: https://bs.sejm.gov.pl/F?func=file&file_name=find-nowe&local_base=ars01 Ezek átnézése megerősítik, hogy nem került napirendre a trianoni békeszerződés ratifikálása. A Külügyminisztérium anyagai szintén hiányosak, de anyaga szintén digitalizálva van: <https://www.szukajwarchiwach.gov.pl/zespol/-/zespol/49386>. A KÜM Politikai Főosztályon belül működött egy „Egyezmények Referatúrája” (Referat Traktatowy). A referatúra jegyzéke: https://www.szukajwarchiwach.gov.pl/seria?p_p_id=Seria&p_p_lifecycle=0&p_p_state=normal&p_p_mode=vi ew&Seria_nameofjsp=jednostki&Seria_id_serii=812379. A dokumentumok áttekintése után megállapítható, hogy témánk szempontjából releváns információkat nem tartalmaznak.

Ha dokumentumokkal igazolt választ akarunk arra a kérdésre kapni, hogy Lengyelország miért nem ratifikálta a trianoni békeszerződést, akkor egyfelől érdemes összevetni a többi – Lengyelország által aláírt – békeszerződés sorsával, hogy azokat ratifikálta-e Lengyelország vagy sem, másfelől pedig figyelmet kell fordítanunk arra is, hogy pontosan mit tartalmazott Lengyelországra vonatkozóan a trianoni békeszerződés szövege.

Lengyelország képviselői a következő hat békeszerződést írták alá az első világháborút követően:

1. 1919. június 28. A *versailles-i békeszerződés* aláírása Németországgal.

A Németországgal kötött békeszerződés szövegét a lengyel állam képviselői aláírták és a lengyel Szejm 1919. július 31-én *ratifikálta* (a törvény szövege megjelent: Dz. U. p. nr. 35. poz. 199.). A béke Lengyelország vonatkozásában 1920. január 10-én lépett életbe.

2. 1919. szeptember 10-én a *saint-germaini békeszerződés* aláírása Ausztriával – *Lengyelország nem ratifikálta.*

3. 1919. november 27. A *neuillyi béke* aláírása Bulgáriával. A lengyel képviselő aláírta, de *Lengyelország nem ratifikálta.* Életbe lép 1920. augusztus 9-én, a Népszövetség titkárságán 1920. október 21-én regisztrálják.

4. 1920. június 4. A *trianoni békeszerződés* aláírása Magyarországgal. Két lengyel képviselő aláírta, de *Lengyelország nem ratifikálta.* Életbe lépett 1921. július 21-én, a Népszövetség titkárságán a 152. sz. alatt 1921. augusztus 24-én regisztrálják.

5. 1920. augusztus 10-án a *sévres-i békeszerződés* aláírása Törökországgal. A lengyel képviselők aláírták, de *Lengyelország nem ratifikálta.* Helyette 1923. július 24-én aláírták a *lausanne-i békeszerződést*, amely 1924. augusztus 28-án lépett életbe. A Népszövetség titkárságán 1924. szeptember 5-én regisztrálták. *Lengyelország ezt sem ratifikálta.* Ellenben 1923. július 23-án Lausanne-ban aláírták a lengyel–török barátsági egyezményt, amelyet 1923. december 5-én a lengyel Szejm ratifikált, majd az elnök 1924. január 18-án kihirdetett.

6. 1920. október 12. és 1921. március 18. A *rigai békék* aláírása Oroszországgal. Az elsőt Lengyelország 1920. október 22-én *ratifikálta* és november 2-án ki is cserélték a ratifikációs okmányokat. A másodikat 1921. április 15-én *ratifikálta* a Szejm, az államfő másnap kihirdette, április 30-án pedig Minszkben kicserélték az okmányokat.

Lengyelország képviselői tehát nyolc békeszerződést írtak alá, ám a Szejm mindössze a németekkel és az oroszokkal kötött szerződéseket ratifikálta. Tehát az a feltételezés, hogy a lengyel kormány és a Szejm kivételt tett volna Magyarországgal szemben, hamis. Ebből kifolyólag fenntartásokkal kell kezelnünk azokat a vélekedéseket is, miszerint a magyar–

lengyel történelmi örökség, vagy a két nemzet közötti szimpátia (barátság) lett volna meghatározó a lengyel döntéshozatalban. Ahogy nem fogadható el az sem, hogy a lengyel–bolsevik háborúban való segítségnyújtásért kifejezett hála jeleként maradt el a ratifikáció. Erre nincs semmilyen bizonyíték.

A trianoni békeszerződés szövegében Lengyelországot érintő cikkek

Közelebb kerülhetünk a miértek megértéséhez, ha alaposabban megnézzük, miképpen érintették az új Lengyelországot azok a szerződésszövegek, amelyeket ugyan aláírtak a lengyel képviselők, de végül a Szejm nem ratifikálta őket.

A lengyelek ellenérvei a trianoni békeszerződés szövegével szemben abban álltak, hogy a Lengyelországot érintő cikkek a *saint-germaini* békeszerződéssel azonos tartalmúak. Ezek a következők voltak:

- 74. cikk: Magyarország már most kijelenti, hogy elismeri és elfogadja ... Lengyelország, ... határait úgy, amint ezeket *a határokat a Szövetséges és Társult Főhatalmak megállapítják* [kiemelés tőlem – MM.].
- 75. cikk (érinti Galíciát, Szepességet és Árvát): Magyarország a maga részéről a *Szövetséges és Társult Főhatalmak javára lemond* [kiemelés tőlem – MM.] azokra a területekre vonatkozó minden jogáról és igényéről, amely területek azelőtt a volt Osztrák–Magyar Monarchiához tartoztak, s amelyek Magyarországnak a II. rész (Magyarország határai) 27. cikkében megállapított új határain kívül esvén, ezidőszerint semmiféle más megállapodásnak nem tárgyai.
- II. Függelék 1. 2. és 3. § a Jóvátételi Bizottság kapcsán érinti Lengyelországot
- A 207. cikk Lengyelországgal kötendő külön megállapodásokról szól.
- 301. cikk: Magyarországnak át kell adnia Lengyelország részére a „volt orosz” vasúti szerelvényeket.

A trianoni békeszerződésről szól első ratifikációs jegyzőkönyv 1921. július 26-án készült el Párizsban Anglia, Franciaország, Japán, Belgium, Románia, Jugoszlávia és Magyarország ratifikációja után. Ugyanakkor, mint fentebb szó volt róla, a lengyel Szejm végül nem ratifikálta a békeszerződést. Ezt a tényt 1923-ban Stanisław Kutrzeba a *Lengyel politikai jog a*

*békeszerződések szerint*¹⁴ c. könyvében, majd 1935-ben Dr. Juljan Makowski a *Lengyelország nemzetközi szerződései 1919–1934* c. kötetében határozottan leszögezik.¹⁵

Mivel a Szejm irattára a második világháború alatt megsemmisült, nincs forrásunk arra vonatkozóan, hogy a Szejm valamelyik bizottsága tárgyalta-e vagy sem a ratifikációs jegyzőkönyvet és milyen ellenérvek hangzottak el vele szemben. Mindössze a húszas és harmincas években megjelent nemzetközi jogi tárgyú könyvek, dokumentumgyűjtemények maradtak fenn, amelyek azért adnak némi iránymutatást a lengyel ellenérvekre vonatkozóan.

Kutrzeba kiemelte, hogy a trianoni békeszerződés 74. cikkének szövege megegyezik a saint-germaini békeszerződés 89–90. cikkének szövegével, a 75. cikk pedig a 91. cikk szó szerinti átvétele. Itt a döntő kérdés az volt – és minden bizonnyal a lengyel Szejm illetékes bizottságai számára is az volt a kulcsfontosságú – hogy az Osztrák–Magyar Monarchia felbomlását követően az új lengyel állam határait sem a saint-germaini, sem a trianoni békeszerződések szövege nem rögzítette, csupán annyit tartalmaztak, hogy Magyarország (és Ausztria) úgy ismeri el a határokat, ahogy azokat „*a Szövetséges és Társult Főhatalmak megállapítják*”, illetve Galícia (illetve Szepesség és Árva) területét sem adták át az új lengyel állam számára explicit, hanem Ausztria és Magyarország csupán „*a Szövetséges és Társult Főhatalmak javára*” mondtak le róla.

E mondatok azért is kelthettek aggodalmat a lengyel vezetésben, mert IV. Károly 1921. március 27. és április 5. között, majd október 20. és november 1. között két alkalommal is megkísérelt visszatérni a magyar trónra. A lengyelek számára elfogadhatatlan volt egy esetleges Habsburg-restauráció. Láttuk, hogy a ratifikációs jegyzőkönyv a két visszatérési kísérlet között készült el.

Itt érdemes megjegyezni, hogy az aláírt békeszerződésekből az a három (a versailles-i és a két rigai), amelyeket a Szejm ratifikált, egyértelműen rendezték a németekkel és az oroszokkal a határkérdést, vagy kötelezték a feleket arra, hogy külön konvenciókban állapodjanak meg (pl. Felső-Szilézia hovatartozása vagy Gdańsk Szabad Város státuszának létrehozása).

Lengyelország szerződései Ausztriával és Csehszlovákiával

A saint-germaini és a trianoni békeszerződések (traktat) végrehajtását külön egyezményekben (układ) szabályozták, amelyek érintették a kérdéses határokat is.

¹⁴ Stanisław Kutrzeba: *Polskie Prawo Polityczne według traktatów*. Część I. Kraków, 1923. 5.

¹⁵ Dr. Juljan Makowski: *Umowy międzynarodowe Polski 1919–1934*. Warszawa, 1935. 224

1) Mivel a békeszerződések nem szabályozták, hogy mi legyen az Ausztriától elvett területek sorsa, hanem a Főhatalmak kezébe adta a döntést, 1920. augusztus 10-én megkötötték a sévres-i határszerződést a „Szövetséges és Társult Főhatalmak” és az Osztrák–Magyar Monarchia utódállamai között. A lengyel küldött azonban megtagadta az aláírást, mivel ebben a szerződésben Galícia külön államként szerepelt.¹⁶

2) A vitatott területeket érintő kérdéseket Ausztriával egy 1921. április 6. és 16. között Rómában megrendezett konferencián próbálták rendezni. Ezen Lengyelország és Ausztria mellett Csehország, Olaszország, Románia és Jugoszlávia is részt vett. A tárgyalások végére hat konvenció szövegét fogalmazták meg (a levéltárakról, a természetes személyek állampolgárságáról, vagyonöröklésről – fideikommisszum, köztisztviselői nyugdíjakról és bérekről, a társadalombiztosítási alapok felosztásáról, a magánbiztosító társaságok tartalékai felosztásának elveiről, valamint a kettős adóztatásról). Végül Lengyelország csak az elsőt, a levéltárakról szóló konvenciót ratifikálta.¹⁷

Mindezekén túl Lengyelország Ausztriával hét különböző szerződést (umowa) kötött, amelyek nem érintették a határok kérdését.

3) A saint-germaini békeszerződés 91. cikke alapján Lengyelországnak Cieszyn-i Szilézia, illetve Árva és Szepesség hovatartozása ügyében Csehszlovákiával kellett rendeznie vitákat. Erre volt hivatott Párizsban a Nagykövetek Tanácsa, amely 1920. július 28-i döntése alapján létrejött jegyzőkönyv. E szerződésben a 9. cikk 1. és 2. paragrafusa rendezte a határvonalat, a 3. cikk az állampolgársági kérdést, a 4. cikk az amnesztia ügyét, az 5. cikk pedig – a saint-germaini béke 203. cikke, valamint a trianoni béke 186. cikke előírásai szerint – a pénzügyi kérdéseket, a 6. cikk a Cieszyn-i Szilézia területén lévő társaságok és természetes személyek jogait, a 7. cikk a cseh–lengyel kölcsönös szén- és olajszállítások, a 8. cikk pedig a közlekedés kérdését rendezte. A Nagykövetek Tanácsának döntése alapján létrejött megállapodást (układ) mindkét fél aláírta, de végül a Szejm ezt sem ratifikálta.¹⁸

Ezt követően két lengyel–cseh egyezményt kötöttek, az egyiket szeptember 24-én a vasúti forgalomról, a másikat szeptember 27-én a szén- és olajszállításokról. Ezeket Lengyelország ratifikálta és 1920. szeptember 29-én életbe léptek. Végül 1920. november 29-én egy általános lengyel–cseh egyezményt is aláírtak a felek Prágában. A határokat nem tartalmazta, de az állampolgársági és optáns-kérdéseket igen. Végül ezt sem ratifikálták, nem is lépett életbe.¹⁹

¹⁶ Lásd: Makowski i. m. 10., Kutrzeba i. m. 21.

¹⁷ Kutrzeba i. m. 21.

¹⁸ Uo. 20.

¹⁹ Uo. 23.

Galícia, Cieszyn-i Szilézia, valamint Szepesség és Árva kérdésének rendezése lengyel szempontból

Mint az eddigiekből kitűnt, Lengyelország számára a déli határukon a kulcskérdés Galícia, Cieszyn-i Szilézia, valamint az egykori Magyar Királyság Szepes és Árva vármegyéinek hovatartozása (megosztása) volt. Láttuk, hogy e területekről sem a saint-germaini, sem a trianoni békeszerződések nem rendelkeztek egyértelműen, a lengyel igényeket kielégítő módon. Az alábbiakban megkísérlem röviden összefoglalni a rendezés folyamatát.²⁰

IV. Károly osztrák császár 1918. október 16-án kiáltványban tette közzé Ausztria szövetségi állammá alakítását, ami azonban nem jelentette Galícia egyesülését a létrejövő új lengyel állammal. Október 27-én Krakkóban a lengyel képviselők létrehoztak egy felszámoló bizottságot (Polska Komisja Likwidacyjna), amelyet helytelenül kormányzó bizottságnak (Komisja Rządząca) neveztek. Október 31-én e „kormány” átvette a hatalmat Krakkóban, majd fokozatosan Nyugat-Galíciában (az egykori tartomány keleti részében ez nem sikerült). A Varsóban működő lengyel kormány november elején kinevezett egy galíciai főbiztost. A zavaros helyzetet az államfő 1919. március 7-i rendelete rendezte. Létrejött a „Galícia és Cieszyn-i Szilézia, valamint Felső-Árva és Szepes kormányzóbizottsága” (Komisja Rządząca dla Galicji, Śląska Cieszyńskiego, Orawy i Spisza), mint törvényhozó és ellenőrző hatóság. A végrehajtó hatalom az államfő által kinevezett főbiztos gyakorolta. Az 1919. január 26-i Szejm-választásokat is megtartották a lengyelek által uralt galíciai területeken.²¹

A saint-germaini békeszerződésben biztosított jogok ellenére a „Szövetséges és Társult Főhatalmak” hallgatólagosan elismerték Nyugat-Galíciában a lengyel állam hatalomátvételét. Kelet-Galíciában még bonyolultabb volt a helyzet, s csak az 1918. november 1. és 1919. július 16. között zajló lengyel–ukrán háború lezárása után rendeződhetett. A párizsi békekonferencia 1919. június 25-én jóváhagyta Lengyelország ideiglenes közigazgatását Kelet-Galícia területén, de az antantállamok és az általuk kijelölt szervek (a Nagykövetek Tanácsa, a Népszövetség Tanácsa) Kelet-Galíciát vitatott, a lengyel államhoz nem tartozó területnek ismerték el, amely felett az Ausztriával kötött békeszerződés értelmében a Szövetséges és

²⁰ A cieszyni terület, valamint Árva és Szepesség területét érintő legfontosabb dokumentumokat lásd: *Akty i Dokumenty dotyczące sprawy granic Polski na konferencji pokojowej w Paryżu 1918-1919. Zebrane i wydanie przez Sekretariat Jeneralny Delegacji Polskiej. Część IV. Śląsk Cieszyński, Spisz i Orawa (do postanowienie przeprowadzenia plebiscytu przez Radę Najwyższą)*. Paryż, 1926. A téma monografikus feldolgozását lásd: Jerzy M. Roszkowski: *„Zapomniane Kresy”. Spisz, Orawa, Czadeckie w świadomości i działaniach Polaków 1825-1925*. Nowy Targ, 2018.

²¹ Uo. 55.

Társult Főhatalmak gyakorolták a szuverenitást. A Nagykövetek Tanácsa csak 1923. március 15-én elismerte el a lengyel szuverenitást Kelet-Galíciában.²²

Cieszyn-i Sziléziában 1918. november 5-én megkötötték a lengyel–cseh demarkációs megállapodást, majd 1919. január 14-én a lengyel kormány létrehozta Cieszynben az Ideiglenes Nemzeti Kormányt. A választásokat itt is megtartották, ám a győztes nagyhatalmak nem engedték meg, hogy a választott képviselők átvegyék a Szejm-mandátumukat. A saint-germaini és a trianoni békeszerződés szerint, mint láttuk, e területek sorsa a Szövetséges és Társult Főhatalmak kezébe került. Ami pedig Árvát és Szepességet illeti, a lengyel hadsereg – Csehszlovákia kikiáltása (1918. október 28.) után – elfoglalta a területet.

1919. szeptember 27-én a Szövetséges és Társult Főhatalmak úgy döntöttek, hogy népszavazás alapján döntenek a három terület megosztásáról, ezért átvették e területek felett az ellenőrzést és eltávolították azokról a lengyel és cseh csapatokat. A népszavazás ötletét végül az érintett felek beleegyezésével elvetették és döntőbírószágra bízták a rendezést. 1920. július 10-én Spaa-ban Lengyelország és Csehszlovákia egy közös nyilatkozatot adott ki, miszerint elfogadják egy nemzetközi döntőbírószágot a vitás kérdések rendezésére (a nyilatkozatot nem hozták nyilvánosságra, de a Szejmben egy képviselő felolvasta).²³

Így került sor a már fentebb tárgyalt Nagykövetek Tanácsa 1920. július 28-i döntésére. Ennek alapján Cieszyn-i Szilézia vitatott területből (2282 km²) Csehszlovákiának 1270 km², Lengyelországnak 1012 km² jutott. Az 1910-es osztrák népszámlálás szerint a Csehszlovákia által megszállt területen közel 140 000 lengyel és 114 000 cseh, míg a Lengyelországhoz csatolt területen 3000 cseh és 94 000 lengyel élt.²⁴ Árvában 13, Szepességben pedig 14 települést, összesen 583 km² területet és 22 500 fős lakosságot kapott Lengyelország. Ez az egykori Magyar Királyság területének 0,18%-át, az új Lengyel Köztársaságnak pedig a 0,15%-át tette ki. A szlovák oldalon – lengyel számítás szerint – hozzávetőleg 45 ezer lengyel ajkú lakos maradt főképpen a Szepesófalui és a Késmárki járásban.²⁵

Lengyelország nevében Ignacy Paderewski (volt miniszterelnök, ebben a pillanatban Lengyelország követe a Népszövetségben) írta alá az okmányt, de annak tartalmát sem ő, sem a lengyel kormány (Władysław Grabski) nem tudta elfogadni. Az aláírás mögött kényszer volt, a lengyel–bolsevik háborúban a vörös hadsereg már Varsóhoz közeledett. Lengyelország nem

²² Rafał Galuba: „*Niech nas rozsządzi miecz i krew...*”. *Konflikt polsko–ukraiński o Galicję Wschodnią w latach 1918–1919*. Poznań 2004, 285–286.

²³ Kutrzeba i. m. 58–59.

²⁴ *Wyznaczanie granic II Rzeczypospolitej*. <https://zpe.gov.pl/a/przeczytaj/DVTHaObvn> (utolsó letöltés: 2025. január 19.)

²⁵ Roszkowski, i. m. 302., 304.

volt abban a helyzetben, hogy Csehszlovákiával újabb (fegyveres) konfliktus vállaljon. Ebben a kontextusban kell értelmezni Paderewski július 31-i levelét, amelyet a Legfelsőbb Tanács elnökének címzett: *„Kötelességem felhívni a figyelmet arra, hogy a Nagykövetek Tanácsa konferenciájának döntése, úgy tűnik, nem veszi figyelembe sem a nép akaratát, sem a nemzetiségi elveket... Leküzdhetetlen fájdalommal adom az aláírást egy olyan dokumentumhoz, amely elveszi nemzetünk egy részét, amely oly értékes és oly kedves számunkra.”*²⁶

Összegzés

A dokumentumokkal igazolható tényeket figyelembe véve nem igazak azok a felvetések, hogy Lengyelország kivételezett volna Magyarországgal szemben, ahogy az sem igaz, hogy a magyar–lengyel közös múlt, vagy a lengyel–bolsevik háborúban nyújtott hadianyagszállítmányokért érzett hála miatt nem ratifikálta a trianoni békeszerződést.

Lengyelország (a kormány és a Szejm) azért nem ratifikálta a trianoni békeszerződést, amiért a saint-germainit sem: ezek a békeszerződések nem rendezték Galícia, Cieszyn-i Szilézia, valamint Árva és Szepesség területének egyértelmű hovatartozását. Lengyelország számára e szerződések nemhogy garanciákat nem biztosítottak e kérdéses területek feletti ellenőrzésre és az új államba való integrálásra, hanem igen bizonytalan helyzetet teremtettek.

Lengyelország ugyan aláírta e szerződéseket, mert a háborút lezáró békerendszerben érdekelt volt, ám főképpen azért, mert 1920-ban a bolsevik orosz állammal vívott háború idején nem is volt abban a helyzetben, hogy újabb konfliktusokat nyisson, inkább a meglévők lezárásában volt érdekelt, különösen Csehszlovákiával.

A „Trianoni béke” magyar nyelvű Wikipédia szócikke forrás nélkül azt állítja, hogy „Lengyelország jóval később, 1930-ban ratifikálta a békeszerződést.”²⁷ Ez ebben a formában nem igaz. Arról van szó csupán, hogy a Magyarország és a Hitelező Hatalmak részvételével Hágában tartott értekezlet határozata után a trianoni szerződésből folyó kötelezettségekre vonatkozólag Párizsban, 1930. április 28-án aláírt egyezményeket Lengyelország aláírta és 1931. március 17-én ratifikálta.²⁸

²⁶ Karolina Zięba: Przygotowania do plebiscytu na Spiszu i Orawie. <https://ank.gov.pl/przygotowania-do-plebiscytu-na-spiszu-i-orawie/> (utolsó letöltés: 2025. január 19.)

²⁷ https://hu.wikipedia.org/wiki/Trianoni_b%C3%A9ke (utolsó letöltés: 2025. január 19.)

²⁸ Makowski, i. m. 224–225.